

hodnotu a působivost uměleckého díla z objektivně existujících formálních vztahů a neměnných kategorií estetična. Hostinského umělecky živý duch a konkrétní způsob myšlení však od počátku odporoval abstraktnímu nehistorickému základu herbartovské „vztahové“ estetiky a překonával její formalismus neustálým zřetelem k obsahové složce umění. Zároveň Hostinský navazuje na Herbartovo úsilí ustavit estetiku jako samostatnou vědeckou disciplínu, která má svébytnou oblast zkoumání a je nezávislá na spekulativních filozofických systémech. Cesta k tomuto osamostatnění estetiky se u Hostinského ztotožňuje s přísnou vědeckou analýzou rozličných uměleckých projevů a estetických výtvorů, s konkrétním rozбором typických rysů uměleckého zobrazení. Největší přínos jeho estetického myšlení spočívá v teorii jednotlivých umění (hudby, malířství, literatury) nebo uměleckých oblastí (hudební deklamace, lidová píseň, umělecký průmysl). Otázkám literatury věnoval Hostinský několik větších studií (*Epos a drama*; *Několik slov o české prozodii*) a řadu kritických rozborů a recenzí v časopisech i v denním tisku. Jako jejich myšlenkové vyvrcholení působí zejména úvahy z konce 80. let navazující na dobové spory o realismus (*O pokroku v umění*, č. 1889; *O realismu uměleckém*, č. 1890). Hostinský tu vychází z obecné představy, že disonanční prvky, které byly realismu v tehdejších polemikách vytýkány, neruší klasickou hodnotu uměleckého díla; realismus a idealismus, stavěné v dobových bojích do nesmiřitelného rozporu, chápe jako doplňující se základní estetické principy všeho opravdového umění. Konkrétním rozбором pak odhaluje různé podoby soudobého úsilí o realismus a řeší hlavní teoretické otázky, které se v souvislosti s realistickým směřováním v literatuře i v ostatních uměních staly aktuálními: otázku tendence v umění, životní a umělecké pravdy, krásy a oškřivosti, dokumentárního detailu a jeho vztahu k celku uměleckého díla atd. Podstatnou složkou Hostinského tvorby po r. 1900 jsou jeho práce o lidové písni (*Česká světská píseň lidová*, 1906) a úvahy týkající se funkce umění ve společnosti (*O socializaci umění*, 1903; *Umění a společnost*, 1907).

Josef Krasoslav Chmelenský

/ 1800 - 1839 /

Divadelní, literární a hudební kritik uplatňující zásady preromantismu. Lyrický básník, autor sentimentálních textů oblíbených společenských písní. Tvůrce libret k prvním českým operám.

Narodil se 7. 8. 1800 v jihočeském Bavorově. Jako syn kantora získával už od dětství hudební vzdělání, které se pak odrazilo i v jeho literární

tvorbě. Vystudoval gymnázium v Českých Budějovicích a filozofii a práva v Praze. Po doktorátu (1828) působil u dvorského soudu v Praze; v l. 1837 až 38 plnil úřední povinnosti na Moravě a ve Slezsku. Zemřel v Praze 2. 1. 1839.

Chmelenský, ctitel Jungmannův a blízký osobní i literární druh Čelakovského, patří k představitelům obrozenského preromantismu. Usiloval o národní ráz a vyšší formální úroveň českého umění, o rozšíření jeho tvůrčí sféry o další obory a žánry (opera, umělá píseň) i o jeho kontakt s širšími vrstvami obrozenské společnosti. V jeho kritické činnosti se tato hlediska projevovala jednak zvláštní péčí o čistotu literárního jazyka i jevištní mluvy, jednak tím, že nová díla poměřoval především vzorem poezie Kollárový, Schillerovy, Goethovy a Čelakovského. Tato norma obsahovala zásadní požadavek, aby umění bylo nositelem harmonických lidských citů a národních ideálů. Umožňovala mu, aby při své vnímavosti a vzácném taktu vedl i průměrné autory k vyšší náročnosti a aby i při určitých výhradách dokázal rozpoznat a povzbudit mladé talenty (např. Tyla). Zároveň však určila i meze jeho kritické konstruktivnosti: Máchův Máj (1836) ho „příliš uráží“ volbou hrdinů, představami nicoty a smrti i údajnou závislostí na Byronovi. Z Chmelenského hudebních statí mají objevný ráz zvláště úvahy o vztahu mezi rytmem řeči a hudby, které souvisí s jeho libretistickou tvorbou. Nejsoustavněji se Chmelenský kritik zabýval divadlem (pravidelně o něm referoval v l. 1828–36 v muzejním časopise a v České včele). Úkoly a zásady kritiky teoreticky formuloval ve *Slovu o kritice* (č. 1837).

Jeho poezii charakterizuje kultivovaný melodický verš a převaha lyriky směřující k písňové formě. Chmelenský pěstoval rozmanité drobnější žánry (mj. epigram a elegii), které jsou zastoupeny v jeho mladistvých *Básních* (1823) i v cyklech z 30. let (*Poputnice čili písně cestujícího; Kvítí polní z Moravy a ze Slezska*). Největší dobovou odezvou měly jeho vlastenecké a milostné písně, slučující některé lidové motivy a výrazové prostředky s rozcítlivějším nebo galantně hravým tónem módní umělé poezie. Mnohé tyto texty byly přímo adresovány měšťanským dívkám (pro dvorné opěvování českých panen byl Chmelenský nazýván „panenským pěvcem“); zhudebněny měly jim nahradit německé operní árie a sentimentální salónní písně, zároveň usměrňovat jejich vkus a posilovat národní cítění. Spolu se skladatelem F. Škroupem soustředil Chmelenský většinu soudobých básníků a hudebníků kolem časopisu *Věvec ze zpěvů vlastenských uvitý a obětovaný dívkám vlastenským* (od roku 1835), který kromě textů přinášel i nápěvy a hudební doprovod. S cílem rozšířit repertoár společenských písní založil i básnický almanach *Kytka*, na němž se opět podílel i autorsky (1836–38). Některé jeho písně zlidověly (*Pěkně na chodníček zářil mi měšček...; Nad Berouňkou pod Tetínem...*).

Pro pražskou českou scénu překládal Chmelenský texty oblíbených evropských oper (mj. Méhul, *Josef a bratři jeho*; Mozart, *Kouzelná flétna*). Jako Škroupův libretista se podílel na první původní české opeře *Dráteník* (prem. 1826). Je to dvouaktová hra se šťastným koncem, umístěná do ku-

peckého prostředí českého venkovského města, jehož přirozenou součástí je i lidová postava slovenského dráteníka. Další Škroupovy a Chmelenského opery *Oldřich a Božena* (1828) a *Libušin sňatek* (1832) byly pokusem o národní hrdinskou zpěvohru; vyznačující se silnou lyričností, podobně jako Chmelenského rozsáhlá báseň o praotci Čechovi *Láska Čechova*.

Prokop Chocholoušek

/ 1819 - 1864 /

Radikálně demokratický novinář a spisovatel. Autor romantické historické prózy z českých a jihoslovanských dějin, známý i jako satirik.

Narodil se 18. 2. 1819 v Sedlci u Sedlčan jako syn ševce. Začal studovat na gymnáziu v Praze, pro hmotný nedostatek musil studium přerušit. Odešel pak do Itálie, v Padově krátce studoval chirurgii, cestoval po Balkáně, a když se vrátil domů, žil střídavě v Sedlci a v Praze a věnoval se literatuře a žurnalistice. V l. 1847–48 vydával humoristické sborníčky *Ko-courtov*, v r. 1848 politické letáky, v letech 1849–51 redigoval radikálně demokratický *Pražský večerní list* a pro tuto činnost byl po jeho zastavení vězněn. Od r. 1855 žil na bratrově statku v Horní Bystřici u Tarnova v Polsku, kde byl jako politicky podezřelý internován, v l. 1859–61 opět v Sedlci pod policejním dohledem. Počátkem 60. let se mohl vrátit k žurnalistice, pracoval v redakcích listů *Čas* a *Hlas*, kde se spřátelil s Janem Nerudou. Zemřel 5. 7. 1864 v Nadějkově.

V Chocholouškových črtách ze soudobého života se často ozývala společenská satira, v předrevoluční době ještě vzácná. V postavách vrchnostenských úředníků, šlechticů, purkmistrů, domácích pánů a obchodníků napadala feudální přežitky a sociální nerovnost, protestovala proti moci peněz, rodových výhod nebo úředního postavení, kritizovala měšťáckou touhu po majetku a národní neuvědomělost.

Těžištěm Chocholouškova díla je historická próza, na počet prací bohatá, chvatně psaná, vyprávěčsky někdy málo obratná. V povídkách a románech z české historie, k jejichž tvorbě jej podnítil příklad Tylův, připomínal Chocholoušek bývalou existenci českého státu (*Dcera Otakarova*; *Přivítan, kmet staropražský*), jeho ušlechtilé panovníky (*Palcětk*; *Soběslav*) a doby, kdy se národ dovedl bránit nepřítelům (*Křižáci*). Ústy svých postav výmluvně hájil prospěch a práva prostého lidu a otevřeně hlásal jako jeden z mála autorů i v době obnoveného absolutismu po revoluci r. 1848 ideály svobody a rovnosti (*Jan Pancéř*, 1851).

Po celou dobu své literární činnosti psal povídky ze života a dějin jižních Slovanů, k nimž ho inspirovaly jednak zprávy o jejich současných bojích